

Tutkijat osallisuuden ja osattomuuden jäljillä

Eeva Luhtakallio & Maria

Mustranta: *Demokratia*

suomalaisessa lähiössä.

Helsinki: Into Kustannus,

2017. 138 s.

ISBN 978-952-264-755-9

Eeva Luhtakallion ja Maria Mustrannan teos *Demokratia suomalaisessa lähiössä* ei

voisi olla ajankohtaisempi: parhaillaankin maassamme on käynnissä kymmeniä, ellei satoja, osallistumiseen ja osallisuuteen liittyviä tutkimus- ja kehittämishankkeita. Yhdessä tällaisesta työskentelemme myös me kirjoittajat. Ylipäättään osallisuudesta – tai tarkemmin sen tukemisesta, lisäämisestä ja vahvistamisesta – on tullut laajamittainen poliittinen ja hallinnollinen tavoite, joka läpäisee yhteiskunnan eri sektorit ja kansalaisen arkipäivän. Itse asiassa, kuten Luhtakallio kirjoittaa, kansalaisen osallistuminen vaikuttaa muodostuneen vastaukseksi lähes kaikkiin mahdollisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, hyvinvoinnin puutteisiin ja eriytymiseen.

Kirja pohjautuu Luhtakallion ja Mustrannan eräässä pääkaupunkiseudun lähiössä toteutamaan tutkimushankkeeseen sekä Luhtakallion aiempaan tutkimukseen lähiöissä. Kirjan pohjana on osallistavien työpajojen sarja, joiden tehtävänä on ollut kehittää keinoja tarttua poliittiseen osallistumattomuuteen, työstää työpajatoiminnassa poliittisen toiminnan keinoja sekä purkaa osallistumisen esteitä yhdessä osallistujien kanssa. Tähän tehtävään Luhtakallio etsii ratkaisua tarkastelemalla läheltä työpajaprosessia ja sen erilaisia vaiheita, jotka ovat

etnografiselle kenttätyölle ja toimintatutkimukselle tyypillisiä epävarmuuden, epäonistumisen ja improvisaation hetkineen.

Demokratia suomalaisessa lähiössä toimii ajankohtaisena puheenvuorona 2010-luvun suomalaisesta luokkayhteiskunnasta, jossa mahdollisuudet yhteiskunnallisten valtarakenteiden muuttamiseen jakautuvat epätasaisesti. Vaikka Luhtakallio (s. 46) toteaa sekä osattomuuden että osallisuuden kokemusten kasautuvan helposti, eivät ne kuitenkaan poissulje toisiaan. Ihminen voi olla osaton jostakin ja silti osallinen jossain muussa. Oman, osallisuutta käsittelevän, tutkimuksemme kautta ajattelemme, että vahvaan osallisuus erilaisista sosiaalisista lähi- tai vertaisverkostoista ei välttämättä luo mahdollisuuksia oman elämän ehtojen parantamiseen tai yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Joskus on jopa päinvastoin.

Esimerkiksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle pudonnut maahanmuuttaja-taustainen nuori ei voi kompensoida osattomuuttaan vahvoilla sosiaalisilla verkostoilla, joiden varaan hänen arkensa pitkälti rakentuu. Sosiaaliset verkostotkin koostuvat näillä nuorilla monesti suhteista vastaavassa tilanteessa

eläviin nuoriin ja ystävyys-suhteita kantasuomalaisiin on vähän tai ne ovat ohuita. Vastaavasti esimerkiksi puolisonsa omaishoivaajana toimivan iäkkään ihmisen arjessa korostuu helposti suhde puolisoon samalla, kun muut sosiaaliset verkostot kuihtuvat elämän ollessa sidottuna kotiin. Korostua voi myös suhde palvelujärjestelmään, jonka parissa toimiminen vie paljon aikaa ja voimavaroja. Osallisuus ja osattomuus eivät ole vakaita asiantiloja, vaan kuten Luhtakallio (s. 111) kirjoittaa, ne ovat ”jatkuva prosessi, monien rinnakkaisten käytäntöjen kokonaisuus”. Siten osallisuus ja osattomuus eivät myöskään ole puhtaasti yksilöllisiä kokemuksia tai yhteiskunnallisia abstraktioita. Ne ovat vahvasti toiminnallista ja arkisissa kohtaamisissa muodostuvia.

Luhtakallion mukaan osattomuuden ja syrjäytetyksi tuleminen kokemukseen liittyä olennaisesti usein se, että yhteiskunta ja viranomaiset alkavat näyttäytyä samana asiana (s. 27). Hallinto ja politiikka sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, eikä omaan tilanteeseen ja sitä koskevaan päätöksentekoon koeta voivan vaikuttaa. Toimeentulon ja perusturvan kanssa kamppaileville ihmisille osallistuminen voikin olla vain joutumista yhteiskunnan

armoille, erilaisten aktivointiin, kuntouttamiseen, työllistymiseen tai kotoutumiseen tähtäävien toimenpiteiden kohteeksi. Luhtakallio tunnistaaakin yhdeksi suurimmista poliittisen osallistumisen esteistä sen arvottomuuden tunteen, jonka kasautuneet osattomuuden kokemukset synnyttävät (s. 46).

Paitsi kuvauksena osallisuudesta luimme teosta myös menetelmällisenä avauksena, jonka kautta on mahdollista pohtia metodologista uskallusta ja heittäytymistä tieteellisen työn välineinä. Menetelmällisesti teoksen punainen lanka on syvän reflektiivinen pohdinta tutkimusprosessissa kohdattujen vastoinkäymisten suhteesta tutkimukseen osallistuneiden ihmisten arkeen, toiveisiin ja odotuksiin, tutkijan omaan yhteiskunnalliseen asemaan, suomalaiseseen luokkayhteiskuntaan sekä tutkimuksen tekemisen tapoihin. Luhtakallio kiteyttää prosessin *näkemisen, tunnistamisen ja arvostamisen* teemoihin, joiden kautta hän reflektoi hankkeen etenemistä. Omakohtainen ote toimii ja tempaisee lukijan osaksi tarinaa: kuinka Luhtakallio ja Mustranta pääsevät prosessissaan eteenpäin, kun heidän hyvät pyrkimyksensä ja aloitteensa eivät herätä vastakaikua osallistujissa?

Demokratia suomalaisessa lähiössä sisältää menetelmällisesti rikasta pohdintaa ja se käsittelee avoimesti ongelmia, joita toiminnallisissa etnografisissa tutkimusprosesseissa saattaa syntyä, jos työskentelyn agenda on tutkijan määrittelemää (s. 49-56). Samalla se on kuvaus siitä, kuinka kohdatut ongelmat voidaan kääntää viivahteikkaaksi ymmärrykseksi tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, jos tutkija on avoin osallistujien näkemyksille ja heidän kokemusmaailmalleen. Luhtakallio kuvaa hyvin sitä epävarmuutta ja -mukavuutta, jota tutkijan on siedettävä, kun prosessin lopputuloksesta ei ole varmuutta ja kun näyttää siltä, että prosessi etäännyy tutkijan määrittelemistä tutkimuksen teemoista (s. 65-66).

Kokonaisuutena teos on paitsi menetelmällisesti myös käsitteellisesti rikas: esimerkiksi *hyvinvointiheiijastuman* käsitteen avulla Luhtakallio avaa sitä, miten hyvä yhteiskunnallinen asema johtaa helposti ajattelemaan, että muilla ovat asiat yhtä hyvin. Samassa hengessä kirja koskettelee sitä ristiriitaa, joka vaivaa osallistumista korostavaa yhteiskunnallista ja poliittista ilmapiiiriä. Yhtäältä osallistumista korostava yhteiskunnallinen hallinta kääntyy hallinnon tarpeista lähteväksi kurinpidolliseksi vaatimukseksi ak-

tivoitua ja osallistua. Toisaalta Luhtakallio (s. 120) näkee osallistumisen nousussa yhteiskunnalliselle agendalle myös aidon mahdollisuuden vahvistaa demokratialle keskeistä *vaikuttavan vapauden tasa-arvoa*, jonka hän määrittelee tasavertaisiksi mahdollisuuksiksi kehittää julkisessa toiminnassa tarvittavia kykyjä.

Luhtakallion mukaan (s. 120) ”eriytyminen, jakautuminen ja eriarvoistuminen ovat poliitikan tuloksia. Ne ovat rakenteellisia kysymyksiä, joita ei muuteta siten, että yksittäiset yksilöt ryhdistäytyvät, vaan tekemällä poliittisia päätöksiä, jotka purkavat eriarvoisuuden syitä.” Osallisuusvajetta ei paikata hankkeilla, eikä demokratian kriisiytymistä korjata kehotuksella äänestää. Luhtakallion ja Mustrannan tutkimusprosessi osoittaa, että osallisuuden aito – demokratialle keskeisten tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden mukainen – toteutuminen vaatisi yksilöiden aktivoimisen sijasta suuria rakenteellisia muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. s. 80).

Tehtävän suuruus saattaisi helposti lamauttaa. Luhtakallio kuitenkin tarjoaa kaksi näkökulmaa, jotka puhuvat vahvasti luovuttamista vastaan. Yhtäältä teos päättyy toteamukseen, että vaikka

osallistumishankkeissa tulee epäonnistumisia, ne eivät saa muodostua esteeksi yrittää tehdä paremmin. Kirja tarjoaakin loistavan esimerkin, mitä tällainen laadunvalvonta parhaimmillaan on: reflektivistä otetta ja valmiutta antaa tutkimusprosessin elää osallistujien toiveiden ja tarpeiden mukana. Toisaalta Luhtakallio painottaa, että osallistumista itsessään ei tule nähdä tavoitteena, vaan välineenä asioiden muuttamiseen (s. 126). Teos herättää havaitsemaan, että tällä hetkellä tarvittaisiin enemmän tiloja, joissa tasavertainen keskustelu erilaisten ihmisten välillä mahdollistuisi. Toisaalta tarvitaan myös sellaisia osallistumismahdollisuuksia, joissa ihmiset pääsisivät vaikuttamaan ja osallistumaan vallankäyttöön, sen sijaan että osallisuus rajattaisiin koskemaan päätösten toimeenpanon tapoja.

Kaiken kaikkiaan *Demokratia suomalaisessa lähiössä* on kiehtovaa luettavaa, jossa pienet arkiset havainnot ja konkreettiset tekemiset yhdistyvät Luhtakallion pohdinnan kautta suuriin yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin. Luokkatietoinen reflektio tekee kirjasta mielenkiintoista luettavaa sosiologeille laajemminkin.

**Eeva Puumala ja
Liina Sointu**